

Rapport for skoleprosjektet

SPARE

**i Sentral-Asia, Kaukasus og Moldova 2005
Prosjekt nummer 3050126 i UD**

**Norges Naturvernforbund
Mars 2006
Yngvild Lorentzen**

Innhold:

1.0 Innledning	s. 3
2.0 Resultater 2005	s. 3
2.1 Samarbeid med myndighetene.....	s. 3
2.2 Kvantitativ spredning og aktivitetsøkning.....	s. 4
2.3 Kompetansebygging i skoleverket.....	s. 5
2.4 Regionalt samarbeid og demokratibyging.....	s. 6
2.5 Nettverksbygging i SPARE-nettverket	s. 7
2.6 Utvikling av rammeplaner for SPARE-partnere.....	s. 8
2.7 Informasjon.....	s. 8
2.8 Samarbeid med andre organisasjoner.....	s. 9
2.9 Praktiske energiprojekter.....	s. 10
3.0 2005 land for land.....	s. 13
4.0 Foreløpig regnskap.....	s. 20

1.0 Innledning

Norges Naturvernforbund fikk i 2005 NOK 1.549.000 til å gjennomføre skoleprosjektet SPARE i Kaukasus, Sentral-Asia og Moldova. I tillegg fikk vi 50.000 USD til solprosjekt i Kirgisistan.

SPARE-prosjektet har vært drevet effektivt og med gode resultater i alle land. Alle våre partnere har hatt et høyt aktivitetsnivå i 2005. De har kommet over introduksjonsfasen av prosjektet, de har etablert nettverk og kontakter, og kan drive prosjektet enda mer effektivt. I 2005 har de fleste økt med om lag 15-20 aktive skoler.

I 2005 nådde vi en viktig milepæl for arbeidet med praktiske energiløsninger, da vi kom i gang med et større prosjekt i Kirgisistan for spredning av solteknologi for oppvarming av varmt vann. Prosjektet er finansiert 50/50 av GEF/UNDP i Kirgisistan og det norske Utenriksdepartementet, og gjennomføres i 2005/2006. Vi har også utviklet dette arbeidet videre i 2005, i det vi har jobbet fram mulige prosjekter i Tajikistan.

2.0 Resultater 2005

De viktigste arbeidsoppgavene for 2005 var i følge søknaden:

- **Etablering av formelt samarbeid med myndigheter**
- **Kvantitativ spredning og aktivitetsøkning**
- **Kompetansebygging i skoleverket**
- **Fokus på regionalt samarbeid og demokratibyggning**
- **Etablering av rammeplaner til og med 2007 for alle våre partnere, med sikte på selvgående videreføring etter utfasing av norsk støtte**
- **Gjennomføring av solprosjekt i Kirgisistan, samt spredning av erfaringer for anvendelse av nye fornybare energikilder i lokal energiforsyning**
- **Videre utvikling av spinoff-prosjekter i forbindelse med SPARE**

I denne rapporten går vi gjennom disse samt noen flere punkter.

2.1 Samarbeid med myndigheter

Det er et viktig mål at våre partnere skal etablere gode relasjoner til relevante nasjonale myndigheter, og søke støtte fra disse til spredning av prosjektet. Det har gått greit i en del av våre land, mens det i andre land har vært vanskelig. Der det har vært vanskelig henger dette i stor grad sammen med ustabile politiske forhold.

Moldova er det landet som i størst grad har etablert gode samarbeidsrelasjoner med undervisningsdepartement og miljøverndepartement. Som et resultat av dette fikk de i 2005 godkjenning til å drive SPARE som valgfag i skolene. I tillegg samarbeider de med institusjoner som vitenskapsakademiet, energikomiteé med videre. Også i Kasakhstan og Azerbaijan klarte de på et tidlig tidspunkt å etablere godt samarbeid med myndigheter. I Azerbaijan samarbeider vår organisasjon AYU med nasjonalt senter for miljøundervisning, som ligger under Undervisningsdepartementet. Dette senteret har avdelinger rundt om i

landet, og AUY får hjelp til å arrangere seminarer, spre materiell om SPARE og til å finne skoler som kan jobbe med SPARE.

Armenia håpet få godkjenning som valgfag for SPARE i 2005, men der er det nå satt i gang en omlegging av skoleverket fra 10 til 12 år for grunnskolen, og med dette får ingen nye prosjekter godkjenning før tidligst i 2007. Vår partner Tapan jobber likevel sammen med det nasjonale utdanningsinstituttet for å få viktige elementer fra SPARE inn i de nye fagplanene.

I Georgia har situasjonen på departementshold vært usikker siden revolusjonen i 2003. Det har vært mange utskiftninger av embetsmenn, og i utdanningsdepartementet har det vært en uklar politisk situasjon, og få beslutninger har vært tatt. Vår partner Ekovzgljad startet i 2005 arbeidet med å produsere tilleggsmateriell og dokumentasjon som skal gi SPARE status som offisielt valgfag.

I Kirgisistan har det vært og er en uklar politisk situasjon, men vår partner BIOM har samarbeidet med nasjonalt undervisningsakademi, som blant annet har gitt sitt stempel til læreboka som er oversatt til kirgisisk.

Tajikistan, Usbekistan og Turkmenistan er våre ”problemland” når det gjelder samarbeid med myndigheter. Dette henger sammen med demokratiunderskudd og stor grad av korrupsjon i disse landene. Vår partner For the Earth i Tajikistan fikk etter mye strev et anbefalingsbrev for SPARE i 2005, både fra Undervisningsdepartementet og fra miljøkomiteen. I Usbekistan er det vanskelig å samarbeide med nasjonale myndigheter. Vår partner samarbeider med undervisningsmyndighetene på regionalt nivå, som bidrar godt for å få spredt prosjektet.

I Turkmenistan ble alle organisasjoner stengt ned i 2003, kun noen få har fått lov til å registrere seg på nytt. Vår partner DEK er ikke registrert og driver så langt prosjektet i det stille, men ønsker sterkt å presentere prosjektet offisielt for undervisningsmyndighetene. For å få til dette skulle representant fra Naturvernforbundet besøke Turkmenistan høsten 2005, men fikk ikke invitasjon fordi hun ”ikke hadde slektninger i landet”. Vi leter nå etter en annen måte å gjøre dette på, en mulighet er å kontakte en av de få internasjonale organisasjonene som jobber i Turkmenistan, og be om hjelp der.

2.2 Kvantitativ spredning og aktivitetsøkning

Alle våre partnere har hatt et høyt aktivitetsnivå i 2005. De har kommet over introduksjonsfasen av prosjektet, de har etablert nettverk og kontakter, og kan drive prosjektet enda mer effektivt. I 2005 har de fleste økt med om lag 15-20 aktive skoler.

Prosjektet drives i alt fra 20 (Turkmenistan) til 200 (Kasakhstan) skoler i våre deltakerland. Alle har en god geografisk spredning, og dekker de fleste fylker i sine land. De fleste ligger på et antall rundt eller i underkant av 100 skoler.

Vi har nok hatt litt høye forhåpninger til mulighetene for at lokale myndigheter skulle ta et større ansvar for å få spredt prosjektet rundt til et større antall skoler i landene. Som nevnt er det ikke i alle landene like lett å samarbeide med myndighetene. Når organisasjonene selv tar hoveddelen av jobben med å spre prosjektet, er det begrenset i hvilken grad de kan følge opp skolene aktivt. Vi har diskutert dette i SPARE-nettverket, og kommet fram til at

organisasjonene må dekke minst 1% av landets skoler med SPARE, der prosjektet drives aktivt og med oppfølging fra koordinatoren. I tillegg skal de dekke minst 10% av skolene med informasjon og materiell for prosjektet. De 1% vil tjene som pilot- og framvisningskoler overfor myndigheter, og tjene som et grunnlag for videre jobbing for samarbeid og støtte fra det aktuelle landets myndigheter. Mange av våre deltakerland har nådd målet om 1% aktive SPARE-skoler.

En viktig prosess som skjer i flere av våre samarbeidsland er omlegging av skolesystemet, i Kaukasus fordi det pågår en EU-tilpassing, i enkelte andre land fordi de vil oppdatere skolesystemet (Usbekistan). Miljø har til nå ikke vært en del av fagplanen i noen land, og våre koordinatører jobber der de kan mot de aktuelle fagmiljøene for at miljøtematikk relatert til produksjon og forbruk av energi blir en del av fagplanene. I Usbekistan er vår koordinator i 2005 blitt medlem av en nasjonal gruppe som skal lage ny fagplan for miljø.

2.3 Kompetansebygging i skoleverket

En viktig del av SPARE er opplæring av lærere, ikke bare i hvordan de skal jobbe med prosjektet, men i faglige spørsmål knyttet til energi og miljø. Naturvernforbundets medarbeidere reiser jevnlig til deltakerlandene, og der er møter på med elever og lærere et fast innslag i programmet. Disse møtene styrker vår oppfatning av hvor viktig det er å jobbe med lærerne i disse landene.

Lærerne jobber så godt de kan, og gjør en utrolig jobb med svært mangelfulle ressurser. De mangler likevel materiale og lærerbøker generelt, innenfor miljøspørsmål har de som regel ingen ting. Deres egen opplæring er også sviktende og utdatert når det gjelder sentrale problemstillinger som globale klimaendringer, bruk av nye fornybare energiresurser med videre. De seminarer for lærere som arrangeres i regi av SPARE er derfor et viktig bidrag til å bygge læreres kompetanse, og gir kunnskap som føres videre til stadig nye elevgrupper. I 2005 holdt våre koordinatører fra 3 til 10 seminarer for lærere.

I alle de tidligere Sovjetlandene er det etablert en institusjon for videreutdanning av lærere. Gjennom denne institusjonen samles lærerne til kursing og faglig påfyll med jevne mellomrom. I flere av våre SPARE-land har våre koordinatører etablert et tett samarbeid med denne institusjonen, og på denne måten fått tilgang til et større lærerauditorium enn de ville klart å samle selv med de ressursene de har. I

Usbekiske lærere på SPARE-seminar

2.4 Fokus på regionalt samarbeid og demokratibyggning

Sentral-Asia

- Klimaprojekt

I Sentral-Asia har vi klart å få alle våre fem partnere inn i et regionalt klimaprojekt i samarbeid med Central Asia Regional Environmental Centre (CAREC), samt Climate Care og Field Studies Council fra Storbritannia. Innenfor prosjektet er det laget en undervisningspakke om energi- og klimaspørsmål, det er laget film, plakater og veiledning til læreren. Våre partnere har bidratt til å oversette materiell til nasjonale språk, til å holde kurs for lærere og spre dette materialet. I tillegg har Kasakhstan en egen del av prosjektet, der det deles ut sparepærer til 100 skoler og en del privathusholdninger, og det foretas målinger av strømforbruket før og etter pærene ble tatt i bruk. Vår partner i Kasakhstan, EcoObraz, har en sentral rolle i denne delen av prosjektet.

- Samarbeid i Fergana-dalen

Vi ønsket i 2005 å utvikle muligheter for samarbeid på tvers av grensene i Fergana-dalen. Særlig vår partner fra Usbekistan var tvilende til at dette var mulig, og var redd for at aktive lærere og elever i et slikt samarbeid kunne bli utsatt for represalier. Hun har likevel jobbet aktivt i 2005 for å etablere SPARE i den usbekiske delen av Fergana-dalen. Hendelsene etter Andidjan har ikke gjort situasjonen lettere, og vi har derfor valgt å ikke gå videre med planene om samarbeid på tvers av grensene i Fergana foreløpig. Vi vil se an situasjonen, og gripe muligheter dersom de skulle oppstå.

Kaukasus

Azerbajjan og Armenia er formelt sett fortsatt i krig, og vi merker at forholdet mellom de to landene er spent. SPARE gir en mulighet til å samle folk over et nøytralt tema, og i august 2005 arrangerte vi et felles seminar for lære fra Armenia, Azerbajjan og Georgia. Seminaret ble lagt til Borzhomi i Georgia, som er "nøytral" grunn og derfor greit å reise til for alle.

Seminaret samlet 18 deltakere, og var svært vellykket. Lærerne utvekslet erfaringer, diskuterte undervisningsmetoder mv. Referat fra seminaret er vedlagt rapporten. Det vil være et mål å arrangere tilsvarende seminar på årlig basis.

Moldova

Transdnestr er mer eller mindre en egen stat, og forholdet mellom Transdnestr og Moldova er anstrengt. Vår koordinator i Gutta klubb jobber aktivt for å få med lærere og elever fra Transdnestr i SPARE. I 2005 holdt hun blant annet et seminar for lærere i Transdnestr, men det krevde en stor og byråkratisk prosess i forkant, og representanter fra KGB, som det fortsatt heter, var tilstede på hele seminaret.

2.5 Nettverksbygging for SPARE-nettverket

Nettverksmøte i Tbilisi april 05

Vi samler alle SPARE-koordinatorene til et felles møte årlig, i 2005 var det i april i Tbilisi. Det deltok også koordinatorene fra Russland, Ukraina, Hviterussland og Polen. Nettverksmøtene gir en mulighet for utveksling av erfaringer og for å diskutere videre planer og utvikling av SPARE. I Tbilisi hadde vi også en praktisk del, der våre koordinatorene fikk opplæring i hvordan vinduer kan repareres, tettes og isoleres. Dette er kunnskap som de senere lærer til lærerne. Program for møtet er vedlagt rapporten.

Opplæring i å isolere vinduer på koordinatormøte i Tbilisi

Regionale møter

Det har vært avholdt flere regionale møter i Sentral-Asia i forbindelse med tidligere nevnt klima-prosjekt. I Kaukasus ble det holdt regionalt møte i forbindelse med lærerseminar i august.

Ung Agenda 21 i Stavanger

Med velvillig hjelp fra organisator av konferansen Ung Agenda 21 i Stavanger i mai 2005, fikk vi betalt reise og opphold for koordinator, lærer og to elever både fra Tajikistan, Azerbajan og Armenia. Konferansen handlet om skole og miljøprosjekter, og elever fra en rekke land viste fram sine arbeider. SPARE ble presentert fra scenen, og det ble laget en flott stand for prosjektet. I tillegg holdt SPARE en workshop for bygging av enkle solfangermodeller.

I 2008 skal den samme arrangøren hoste en større barnekonferanse i regi av FN, og det er vårt felles mål at alle SPARE-deltakerland skal være representert på denne konferansen.

Internasjonal konkurranse

Høsten 2005 ble arbeidet med en internasjonal konkurranse startet. Det er første gang dette gjennomføres. Konkurransen fyller flere funksjoner. Den er et redskap for å kunne å gi et

stort antall skoler, lærere og elever mulighet til å delta aktivt på internasjonalt nivå i prosjektet. Samtidig vil den bidra til å markedsføre og gi oppmerksomhet rundt SPARE. Det viktigste er likevel at vi gjennom konkurransen vil samle gode forslag til elevaktiviteter og undervisningsopplegg, presentert fra deltakere i alle landene. Konkurransen er også et nettverksbyggende tiltak, i det det er de internasjonale koordinatorene som har rollen som jury for konkurransen.

Informasjon om konkurransen gikk ut høsten 2005, og vinnere vil bli annonsert 15. april 2006. Vi kan allerede nå se at tiltaket er vellykket og at det fyller en viktig funksjon ved å gi absolutt alle deltakere i SPARE - både elever og lærere i skolene – en mulighet til å bidra i et felles arrangement for prosjektet. Vi ønsker derfor å arrangere en tilsvarende konkurranse på årlig basis, og vil starte planleggingen av tema for skoleåret 2006-2007 på internasjonalt koordinatormøte i mars.

Med basis i resultatene fra konkurransen vil vi lage en kort rapport for skoleåret for hele SPARE, som distribueres til alle land. Mer om dette følger nedenfor i punktet om informasjon.

Reiser

Reiser for Norges Naturvernforbund i 2005:

Januar 2005: Kirgisistan i forbindelse med åpning av solprosjektet

April 2005: Nettverksmøte i Tbilisi, prosjektbesøk Baku og Jerevan.

September 2005: Kirgisistan, prosjektbesøk

September 2005: Kasakhstan, Kirgisistan, prosjektbesøk (solprosjekt)

Nov-des 05: Tajikistan, prosjektbesøk

2.6 Rammeplaner for våre partnere fram til 2007

Gått igjennom en prosess med alle våre partnere, der vi har diskutert muligheter for utvikling av SPARE, og tilknytting til relaterte prosesser. SPAREs budskap om energi, ressurser og miljø er like aktuelt om 10 år som i dag, og det kommer stadig nye kull av unger. Alle våre partnere ønsker å jobbe videre etter at prosjektstøtten fra det norske utenriksdepartementet tar slutt. Vi jobber for å få til løsninger der vi kan fortsette undervisningskomponenten, samtidig som vi i større grad utvikler praktiske energiprojekter.

2.7 Informasjon

Nettstedet til SPARE ble betydelig oppgradert i 2005, og det ble lagt inn ny informasjon fra alle land minst to ganger. Adressen er www.spareworld.ru. Arbeidet med nettsiden pågår løpende.

I 2005 ble det også opprettet en lukket del av websiden for SPAREs koordinatorene. Her legger vi ut internt materiell, som skjemaer for søknader og rapporter, møteinformasjon, interne dokumenter med videre.

Den elektroniske diskusjonsliste for SPARE-koordinatorene har vært mye brukt i 2005. Her utveksles erfaringer, nyheter og informasjon, og det sendes også ut brev fra skoler som vil ha søskenklasser (mer om dette senere).

Det har vært en rekke oppslag om SPARE i lokale og nasjonale medier i landene vi jobber.

Vi fikk midler til å lage plakater i 2005, men fordi vi fikk mulighet til å slå oss sammen med klimaprojektet i Sentral-Asia prioriterte vi dette, og har deltatt i de plakatene som er laget innenfor dette prosjektet. De blir også spredt til våre deltakerland.

2.8 Samarbeid med andre organisasjoner

ENSI

Norges Naturvernforbund har i perioden hatt tett samarbeid med ENSI, spesielt angående Kirgisistan, Kasakhstan og Moldova. Det er også etablert tett kontakt med våre respektive partnere, særlig gjelder dette Kirgisistan. Her har våre partnere blant annet samarbeidet om å lage en felles brosjyre til skoleadministrasjoner og teknisk personell om energisparetiltak. Brosjyren blir ferdig våren 06.

I Kasakhstan har vi jobbet for at SPARE-partner og ENSIs partner skulle lage en felles søknad til GEF om prosjekt for enøktiltak i skolebygninger. Dette samarbeidet har ikke ført fram, og vi er nå i en prosess der vi vurderer hva vi skal gjøre med denne søknaden.

I Moldova har Gutta klub hatt løpende kontakt med ENSIs partner.

International Network for Sustainable Energy -INFORSE

INFORSE er et globalt nettverk av 800 organisasjoner verden over som i stor grad jobber med enkle tiltak for bruk av nye fornybare energikilder. Norges Naturvernforbund har deltatt i dette nettverket i lengre tid, og har i 2005 etablert et tettere samarbeid med Innforse. Se www.inforse.org

Utviklingsfondet

I forbindelse med utvikling av praktiske energiprojekter, og da særlig forbrenningsteknologi i Tajikistan, har Naturvernforbundet i 2005 etablert tettere kontakt og samarbeid med Utviklingsfondet. Ved dette kan vi bruke deres erfaring fra tilsvarende prosjekter i Nepal.

I tillegg har Norges Naturvernforbund hatt løpende kontakt med en rekke andre norske og internasjonale organisasjoner.

2.9 Praktiske energiprojekter

Solprosjekt i Kirgisistan

Som eget prosjekt støttet av Utenriksdepartementet og GEF gjennomfører vår kirgisiske partner BIOM i løpet av 2005 og 2006 et større prosjekt for bruk av sol til oppvarming av vann. De skal holde kurs for selvbygging av solfangere, de skal lage 7 regionale utstillinger for solteknologi, produsere og spre informasjon med mer. Arbeidet legges tett opp til skoler som jobber med SPARE, og disse vil blant annet få mye ansvar i organisering av lokale selvbyggerkurs. Norges Naturvernforbund deltar aktivt i arbeidet.

Vi kom godt i gang med arbeidet i løpet av 2005, om enn med noen forsinkelser. Det skulle blant annet utdannes kursholdere våren 2005, men det arbeidet ble forsinket først og fremst på grunn av den urolige situasjonen i Kirgisistan. Dermed har dette forplantet seg noe, og det ser ut til at vi må forskyve noen kurs til våren 2007.

I 2005 har vi jobbet med tilpasse bruk av lokalt tilgjengelig materialer, etablering av utstillinger (undersøkelser og innsamling av utstillingsmateriell), skolering av kursholdere/etablering av nasjonalt prosjektteam, utarbeidelse av informasjonsmateriell med mer.

Prosjektet har fått stor oppmerksomhet i media, og stor respons fra lokalsamfunn som ønsker at kursene for bygging av solfangere skal bli holdt nettopp hos dem. De aller fleste landsbyene er nå valgt ut, og kursene starter forsommeren 2006.

En viktig oppgave blir å spre resultater og erfaringer til våre andre SPARE-land. Alle steder er det nå mulig å kjøpe ferdiglagde solfangere, men alle steder er også teknologien for dyr til at vanlige folk kan ta den i bruk. Gjennom solprosjektet i Kirgisistan utvikler vi teknologi basert på rimelige og tilgjengelige materialer, slik at sol kan brukes til oppvarming av vann også av befolkning på landbygdene som ikke har råd til å kjøpe ferdigproduserte fangere. Prosjektet får stor spredning i Kirgisistan, og gjennom vårt SPARE-nettverk har vi en unik mulighet for videre spredning av erfaringene.

En rapport fra vår partner BIOM for solprosjektet i 2005 er vedlagt denne rapporten.

Utvikling av praktiske energiprojekter i Tajikistan

Basert på kunnskap vi har fått gjennom prosjektreiser, og innspill fra våre lokale partnere, ser vi at Tajikistan trolig er det landet med størst behov i regionen. Norges Naturvernforbund ønsker å utvikle modeller for tiltak til lav kostnad som enten kan effektivisere energibruken, eller fungere som et bidrag i energiforsyningen. Tiltakene vil både kunne løse akutte forsyningsproblemer, de vil bidra til å bedre komforten, de vil kunne bidra til utvikling og å løse sosiale problemer. I løpet av 2005 har vi her identifisert flere prosjektmuligheter som vi ønsker å utvikle framover.

Store deler av samfunnsstrukturene brøt sammen da Tajikistan var i borgerkrig, og har aldri kommet på plass i igjen. Dette betyr at vårt gode kontaktnett gjennom våre lokale SPARE-partnere er en viktig forutsetning for å kunne jobbe med praktiske energiprojekter i landet. Tajikistan har store problemer med energiforsyningen. Særlig aktuelt er dette om vinteren, da produksjonen av strøm er lav og etterspørselen er høy. Store deler av landet har strømforsyning kun et par timer om morgenen og et par timer om kvelden, og den kan forsvinne i dagevis.

Utenom de par største byene finnes det ikke fjernvarmeanlegg. Oppvarming av skoler og boliger skjer ved hjelp av enkle ovner, der først og fremst ved, kvist, tørt gress eller tørkede bomullskvister fra bomullsmarkedene brennes. I noen grad brukes også kull, dersom det er midler til det. Skoler og bolighus er kalde og i stor grad uten isolasjon, også i de kalde fjellområdene. Alle deler av landet har oppvarmingsbehov om vinteren. Et eksempel er landsbyen Beshkent mot grensa til Afghanistan sør i landet, som har oppvarmingsbehov fra november til februar. Der jobber lærerne på dagnad på søndagene for å samle ved til å varme klasserommene med gjennom uka. Mange skoler i Pamir og andre fjellområder stenges en stor del av vinteren fordi det er for kaldt for elevene å være på skolene. De dårlige ovnene innendørs representerer også et helseproblem, og mange får luftveisproblemer/astma som følge av dårlig inneklime.

Matlaging skjer over åpne og svært lite effektive ovner ute. I distriktene i Tadjikistan er hoveddelen av den mannlige befolkningen borte størstedelen av året, i det de reiser til Russland for å jobbe. Dermed faller mye av det løpende arbeidet med innsamling av brenne t og tørking av husdyravfall til oppvarming og matlaging på kvinner, eldre og barn.

De miljøer som jobber med utvikling av energiprojekter i landet er først og fremst engasjert i store utbyggingsprosjekter. Lite gjøres med situasjonen til den vanlige familie på landsbygda. Norges Naturvernforbund ønsker å utvikle modeller for tiltak til lav kostnad som enten kan effektivisere energibruken, eller fungere som et bidrag i energiforsyningen. Tiltakene vil både kunne løse akutte forsyningsproblemer, de vil bidra til å bedre komforten, de vil kunne bidra til utvikling og å løse sosiale problemer. Slike tiltak vil også ha et viktig miljøaspekt ved å redusere energibehovet. I noen grad vil utslipp av klimagasser gå ned, men på lang sikt vil dette kunne være et viktig bidrag til å redusere veksten av klimautslipp, i og med at mer bærekraftige energiløsninger etableres.

Dette er et langsiktig arbeid, som vi i 2005 har vært i startfasen av. Vi vil trenge tid og ressurser til å utvikle dette, til å etablere gode pilotprosjekter og til å finne måter å spre resultatene på. Det er også en sentral del av dette arbeidet å utvikle kompetansen til våre lokale partner For the Earth, og eventuelt andre samarbeidspartnere.

Mange aktuelle løsninger for landsbyene i fjellområdene i Tadsjikistan vil vi kunne finne i andre tilsvarende klimasoner. Spesielt er det jobbet mye med dette i Nepal og Ladakh, India. Arbeidet vil også ha mer karakter av utviklingsprosjekter enn det Norges Naturvernforbund normalt er engasjert i. Norges Naturvernforbund vil derfor samarbeide tett med Utviklingsfondet, som har lang erfaring fra liknende prosjekter i Nepal. Herfra kan teknologi og erfaringer i stor grad overføres til Tadjikistan.

Norges Naturvernforbund og For The Earth har allerede identifisert noen konkrete prosjektmuligheter, som er beskrevet nærmere nedenfor. Pilotprosjektene vil fungere som grunnlag for testing og utprøving av teknologi og metoder, vurdering av de mest effektive tiltakene basert på kostnader og energisparing. Med utgangspunkt i pilotprosjektene vil vi skape oppmerksomhet i media, og de vil brukes som ”reklame” og til framvisning for interesserte.

Pilotprosjektene vi ønsker å starte med er funnet av For The Earth og Naturvernforbundet i samarbeid. Det vil være en viktig jobb å gjøre en mer grundig analyse av problemer knyttet til energi, miljø og sosiale forhold i ulike deler av landet, slik at vi kan utvikle en strategi for hvordan erfaringer fra pilotprosjektene kan og bør spres.

Vi regner etter hvert med å få til samfinansiering av disse prosjektene slik vi har fått til med solprosjektet i Kirgisistan og biogassprosjektet i Kasakhstan. Vi jobber løpende for å få til samarbeid og samfinansiering med andre organisasjoner. En mulighet vi jobber med er Fredskorpset, som kan bidra med midler til studieopphold og utvekslinger av erfaringer internt i regionen (Tajikistan-Nepal-India) og mellom Tajikistan og Norge.

Aktuelle prosjekter å utvikle er presentert i søknaden for 2006.

Biogassprosjekt i Kasakhstan

Vi avsluttet i 2005 prosjektet for å remme biogass i Kasakhstan, som er gjort i samarbeid med Innforse Europe, og med samfinansiering fra TACIS. Det er etablert et biogassenter for demonstrasjon i Karaganda, det er holdt workshops for trening av trenere, det er utviklet informasjonsmateriell med mer. En større konferanse om nye fornybare energikilder ble avholdt høsten 05 som avslutning av prosjektet. En kort rapport for dette prosjektet er vedlagt, en mer utfyllende rapport fra OVE er under utarbeidelse. Prosjektet har vært samfinansiert av SPARE i 2004 og 2005.

Energiprojekter i andre land

Solprosjektet i Kirgisistan har tatt mye av vår tid, men vi har også jobbet med utvikling av prosjekter i andre land. I Moldova har vår partner Gutta klubb jobbet sammen med teknisk ekspertise for å utvikle solfangere og apparater for å tørke frukt til en lav kostnad. I Armenia skulle vår partner Tapan for andre året sette opp solfanger i en barnehage, men en rekke byråkratiske hindringer har kommet i veien. Der ser Tapan nå etter andre muligheter for demonstrasjonsprosjekt. Både Usbekistan og Azerbajan jobber for å utvikle praktiske energiprojekter.

Etablering av GEF finansieringsordning i flere land

Som et ledd i utviklingen av det praktiske energiarbeidet jobber vi også for at flere land får opprettet finansieringsmuligheter innenfor GEF (Global Environmental Facility). GEF ble opprettet etter Riokonferansen i 1992, og er blant annet et redskap for å redusere globale klimapåvirkninger. De fleste land har det lokale UNDP-kontoret som operatør for GEF. Det mest aktuelle programmet er Small Grant Programme, som kan gi en lokal samfinansiering av energiprojekter på opp til 50 000 dollar.

2005 land for land

Det er informasjon om hovedaktivitetene rettet mot skoleverk (lærere) og myndigheter som er tatt med her. I tillegg har alle organisasjonene hatt en rekke aktiviteter rettet direkte mot skolebarn, de har drevet informasjonsaktiviteter etc. Alle organisasjonene har levert utførlige rapporter. Dette er et stort materiale på russisk, dersom det er ønskelig kan disse sendes over til UD.

MOLDOVA

Gutta club

Kontaktperson: Natasha Halaim
PO Box 6
Kishinev 12 MD2012, Moldova
Tel/fax: 3732 241538
gutta@moldtelecom.md

Gutta club er det største nettverket i Moldova som jobber med miljøspørsmål overfor barn og unge. Organisasjonen driver en rekke prosjekter, og har aktiviteter i hele Moldova. De gir ut miljøavisen GUTTA for barn og unge, som alle skoler mottar.

Gutta club ble med i SPARE i 2002. I 2005 har Gutta jobbet aktivt i 60 skoler, mens de har spredt informasjon til om lag 200 skoler. De har holdt fem treningsseminarer for lærere, med mer enn 100 deltakere, og har gjennomført en større sommerleir med både lærere og barn. De har fått formell avtale med Undervisningsdepartementet om hjelp til utvikling og spredning av prosjektet. De har i 2005 samarbeidet med Miljøverndepartementet, Energidepartementet og den nasjonale institusjonen for etterutdanning av lærere. De har jobbet med Energiinstituttet ved Vitenskapsakademiet for å utvikle solfanger og solapparat for å tørke frukt.

GUTTA har i 2005 bidratt til å spre SPARE i Romania, som kan bruke den Moldovske versjonen av SPARE. Representant fra Romania har vært på sommerleir i Moldova.

ARMENIA

Eco-Club Tapan

Kontaktperson: Hrant Sargysan/Anush Gevorgyan
South-West, B-2, bld. 21, apt. 23
375114 Yerevan, Armenia
Phone: 3741 733322 (Sargysan), 3741 284671 (Gevorgyan)
E-mail: grant_tapan@infocom.am

Tapan er en miljøorganisasjon som jobber med biodiversitet og verneområder, med bærekraftig jordbruk og med energi, klima og miljøundervisning. Tapan er Østeuropakontakt for det internasjonale NGO nettverket RIOD som jobber mot ørkenspredning (www.riodccd.org). Tapan er også medlem av Socio-Ecological Union

(www.seu.ru), som er den største paraplyorganisasjonen som forener miljøorganisasjoner fra det tidligere Sovjetunionen.

Tapan ble med i SPARE i 2001. I 2005 har de jobbet i 64 skoler, og har hatt 7 seminarer for lærere.

I 2004 etablerte Tapan samarbeid med Det Nasjonale Utdanningsinstituttet, og dette samarbeidet har de fortsatt i 2005. Det ble imidlertid vanskeligere å få SPARE offisielt godkjent i 2005, fordi utdanningssystemet i Armenia nå skal legges om fra 10 til 12 år. Dermed går det et par år før noen nye kurs utenfra blir kunne gå gjennom en prosess for godkjenning. Tapan jobber likevel tett med Utdanningsinstituttet, som vil få en viktig rolle i utforming av nye læreplaner.

Tapan har fått midler til å sette opp en solfanger ved en barnehage i Jerevan, men byråkratiske hindringer har gjort at Tapan må se seg etter et nytt sted å sette opp solfangeren. Dette vil de gjøre i løpet av sommeren 2006.

En representant fra Tapan med en lærer og to barn var i Stavanger i mai for å delta på Ung Agenda 21. Tapan hadde også med seg lærere til regionalt lærerseminar i Georgia i august.

GEORGIA

EKOVZGLJAD

Kontaktperson: Gia Sopadze
Ul. Baxtrioni 7a8, Tblisi, Georgia
Phone: 899 939209, 99532 998510
Faz: 99532 989569
E-mail: Sopgia@hotmail.com

Ekovzgljad har som mål å jobbe på bred basis for en bærekraftig utvikling i Georgia, og jobber derfor med mange ulike fagområder. Før Johannesburg-konferansen var Ekovzgljad koordinator for et internasjonalt prosjekt for NGO-innspill til Johannesburg fra miljøorganisasjoner i Sør-Kaukasus.

I 2005 har Ekovzgljad jobbet i 80 skoler i alle syv av landets regioner. De har forsøkt å etablere samarbeid med nasjonale undervisningsmyndigheter, men har ikke hatt hell i dette arbeidet så langt. De har i 2005 begynt forberedelse av dokumentasjon som må framlegges før de kan få SPARE offisielt godkjent som valgfag. Ekovzgljad har i 2005 gjennomført 5 seminarer for lærere, med 61 deltakere.

Ekovzgljad arrangerte i august 2005 regionalt seminar for lærere fra hele Kaukasus. Seminaret var vellykket, og det er ønske om å gjenta dette i 2006.

Ekovzgljad har fått co-finansiering fra flere institusjoner som UNDP for å gi ut en SPARE-avis.

Ekovzgljad videreført arbeidet med å etablere SPARE som et samarbeidsprosjekt mellom skoler med ulike språk og kulturer. De jobber med både armensk og azeri befolkning i Georgia.

AZERBAIJAN

Azerbaijan Youth Movement (AYU)

Kontaktperson: Nailia Ismailova

33-18, Ganjlik St. Bakikhanov setl. 370132, Baku

Phone: 99412 269681

Fax: 99412 252420

E-mail: Gulnara@project.baku.az

Azerbaijan Youth Movement (AYM) jobber på bred basis med prosjekter overfor barn og unge i Azerbaijan. Miljøundervisning er et sentralt tema for organisasjonen, som også jobber med spørsmål som rettigheter for barn og unge, kjønnsproblemer, utvikling av ungdomspolitik, og humanitær støtte til barn og unge i vanskelige situasjoner. AYM har et bredt nettverk av kontakter innefor tilsvarende organisasjoner i andre land, og har deltatt i flere internasjonale prosjekter, støttet av blant annet UNHCR (miljøleir for barn og unge) og REC Kaukasus (prosjekt for distribusjon av miljøinformasjon til barn og unge).

AYM ble med i SPARE-prosjektet i 2002. AYU har jobbet med 100 skoler i 2005. De har gjennomført 8 seminarer for 75 lærere og metodepersonell.

De har fortsatt sitt gode samarbeid med nasjonalt læringscenter for miljøundervisning, og fått god hjelp til å spre prosjektet i distriktene. Sentret hjelper til med å organisere seminarer, plukke ut skoler med videre. Dette samarbeidet har også ført til at SPARE-boka i 2005 ble godkjent innenfor miljøundervisningsprogrammet på mellomtrinnet i azerbajansk skoleverk. AYM har i 2005 også jobbet sammen med blant annet det amerikanske prosjektet Harmony.

En representant fra AYM med en lærer og to barn var i Stavanger i mai for å delta på Ung Agenda 21. AYM hadde også med seg lærere til regionalt lærerseminar i Georgia i august.

I april 2005 hadde AYM møte med miljøvernministeren, som uttrykte ønske om å bidra til utvikling av prosjektet, og til utvikling av praktiske energiprojekter.

KAZAKHSTAN

I Kazakhstan har vi tidligere hatt to partnere. Dette ble en litt uryddig organisasjonsform, og vi har derfor valgt den ene av disse som hovedpartner videre.

EcoObraz

Kontaktperson : Ludmila Bushman/Maria Ovchinnikova
“Stepnoy-2” micoregion, build. 63, app.37
470074 Karaganda
Phone/fax: +8 3232 754521
Ecoobraz@nursat.kz

EcoObraz er involvert i en rekke prosjekter, deriblant også internasjonale. De har blant annet tatt initiativ til etablering av en arbeidsgruppe for utvikling miljøundervisning så tidlig som i 1995, med folk fra embetsverk og organisasjoner som medlemmer. EcoObraz har arrangert en rekke seminarer, kurs og treningsleire med ulike miljøtema for barn og ungdom. De har gitt ut flere publikasjon om miljøundervisning rettet mot lærere. De jobber også politisk mot nasjonale myndigheter for å fremme miljøundervisningen i Kazakhstan.

EcoObraz har vært med i SPARE siden 2001. EcoObraz har fått svært god hjelp til å spre prosjektet fra regionale utdanningskontorer. I 2005 har de jobbet i om lag 200 skoler, som er opp ed 50 skoler sammenliknet med 2004. De er aktive i 13 av 14 fylker. De har utviklet et nettverk av ekstra aktive skoler der 76 skoler deltok i 2005. For å pleie kontaktene i regionene har de etablert et system av regionale koordinatorene (ofte lærere). De har hatt 5 seminarer for lærere i 2005.

EcoObraz er med i tidligere nevnt felles sentralasiatisk prosjekt om energi og klima, og har en viktig rolle for å spre sparepærer og koordinere innsamling av måleresultater i dette prosjektet. EcoObraz har i 2005 jobbet aktivt for at skolene skal få tilbake midlene de sparer når de sparer energi, men det ser ut til å være langt fram før det skjer.

EcoObraz jobbet i 2005 for å få til et felles GEF-prosjekt med ENSIs partner i Alma-Ata, men dette forsøket førte ikke fram.

EcoObraz ble i 2005 tatt opp i det europeiske nettverket FEE.

UZBEKISTAN

Assosiation of children environmental clubs (ADEK)

Kontaktperson: Valeria Volonskaja
21-C2-apt # 33
Tahskent 700000, Uzbekistan
E-mail: Eremurus@freenet.uz

Eremurus har vært med i SPARE siden 2001. Etter å ha etablert et svært vellykket samarbeid med det Nasjonale Senteret for Etterutdanning av lærere i 2004, har de i 2005

spredd SPARE til 110 skoler. ADEK har hatt som mål å spre prosjektet til alle fylker, men på grunn av tidligere terroristaksjoner, og hendelsene i Andijan høsten 05, har de interne reisemulighetene vært sterkt begrenset. De har likevel klart å etablere prosjektet i 10 av 12 regioner, og i 2005 ble også skoler i Fergana-dalen involvert. Det er vanskelig å holde kontakten med disse skolene på grunn av dårlig infrastruktur, men de har vist stor interesse og vilje til å jobbe aktivt.

Veien til å etablere samarbeid med nasjonale undervisningsmyndigheter vil slik det er nå innebære betaling av diverse folk i embetsverket. Dette ønsker ADEK ikke å gjøre, og har så langt ellers basert seg på samarbeid med regionale undervisningsmyndigheter. Her får de direkte kontakt og god hjelp til å spre prosjektet.

De har i 2005 hatt syv seminarer, der om 190 deltakere har vært skolert. Flere seminarer er laget i samarbeid med Senter for etterutdanning av lærere.

I 2005 ble vår ansvarlige koordinator fra ADEK med i en nasjonal gruppe som skal utvikle læreplan for miljøfag i det usbekiske skoleverket.

ADEK var i 2005 med i felles sentralasiatisk prosjekt om energi og klima.

TADZJIKISTAN

"For the Earth!"

Kontaktperson: Timur Idrisov

14 Naberezhnaja street, Dushanbe

734003, Tajikistan

Phone (992 372) 24-12-77

forearth@yandex.ru, forearth1@yahoo.com

For Earth ble dannet i 1997, og er en organisasjon som på bred basis jobber for bærekraftig utvikling i Tadzjikistan. Organisasjonen har jobbet med flere miljøkampanjer, som innsamling og ombruk av papir og annet resirkulerbart avfall. De har deltatt i flere internasjonale prosjekter, som "Becoming green together", støttet av Save the Children/UK.

For the Earth er medlem av Socio-Ecological Union. For the Earth ble med i SPARE i 2001. For the Earth jobber veldig bra, men sliter med dårlig infrastruktur både når det gjelder kommunikasjon og transport i store deler av landet. De har i 2005 jobbet i 60 skoler, og hatt 5 seminarer for lærere. De har gjennomført flere praktiske seminarer for skolebarn og foreldre om isolering av vinduer, der de også har delt ut energisparelamper med mer.

Etter mye strev fikk de i 2005 anbefalingsbrev for SPARE både fra Undervisningsdepartementet og fra Miljøkomiteen, noe som gjør arbeidet med å spre SPARE lettere. De har også etablert samarbeid med Institutt for Etterutdanning av lærere i Dushanbe.

For the Earth har i 2005 sammen med Naturvernforbundet utarbeidet flere konkrete energiprojekter som vi håper å realisere i 2006.

Koordinator fra For the Earth med en lærer og to elever deltok på Ung Agenda 21 konferanse i Stavanger i mai 2005.

KIRGIZSTAN

“BIOM”

Kontaktperson: Bejdulladij Smajlov
Central office: Kyrgyz state university
328 Abdymomunova street,
Biological faculty Room 327
72001 Bishkek, Kyrgyzstan
smail15@land.ru , biom@infotel.kg

BIOM jobber med et bredt spekter av miljøsaker, men har særlig fokus på energispørsmål. De har lokalavdelinger på 5 ulike steder i Kirgizstan

BIOM ble aktivt med i SPARE i slutten av 2003. I løpet av 2004 og 2005 har de jobbet veldig aktivt, og rullet mye på kort tid.

70 skoler deltok i SPARE i 2005, det er en fordobling fra 2004. BIOM har etablert et godt nettverk av regionale ansvarlige, som tar mye av det løpende arbeidet med å involvere nye skoler. De har i 2005 hatt 3 seminarer for lærere.

Solprosjektet startet i januar 2005, og BIOM har hatt mye jobb med dette prosjektet, som de gjennomfører parallelt med SPARE.

De var i 2005 medarrangører i nasjonal utdanningskonferanse, der SPARE var et sentralt tema.

BIOM har i 2005 videreført sitt samarbeid med ENSI, og de har i felleskap laget en brosjyre med praktiske energispareråd til skoler. Brosjyren blir ferdig våren 2006.

TURKMENISTAN

“Dashohuzskij ekologicheski klub” (DEK)

Kontaktperson: Evgenia Zatoka
Dashoguz (Tashauz), Centr -1, dom 8, kvartira 23,
tel:8-10993322-5-66-83
Zatoka Evgenija,
azat@tashgauz.ngotm.org

Vår partner i Turkmenistan kom i 2003 i gang med å prøve ut SPARE. Vår koordinator Evgenia Zatoka har bakgrunn fra forskning og fra skoleverket. Hun har et bredt kontaktnett med lærere over hele landet som hun involverer i prosjektet. Det har vært et formelt skifte av ansvarlig organisasjon, knyttet til ny organisasjonslov fra november 2003. Koordinator er den samme.

Den nye loven fra 2003 førte til at alle organisasjoner måtte legge ned, og bare noen få har fått registrere seg på nytt. Vår partnerorganisasjon er ikke registrert, men ønsket i 2005 å få etablert samarbeid med landets myndigheter. For å få til dette måtte representant fra Naturvernforbundet komme på besøk, men vi fikk ikke innreisetillatelse. Dermed må vi i 2006 forsøke å løse dette på annet vis.

DEK jobber i det stille, og må reise rundt til skolene for å møte lærerne. DEK jobbet i 2005 med 10 skoler og 2 barneklubber. Hun fikk i 2005 presentert materiale om SPARE på to seminarer innenfor et ”offisielt” prosjekt om klimaendringer, der til sammen 60 lærere deltok.

DEK har i 2005 for første gang laget et nyhetsbrev om SPARE på turkmensk. De har i 2005 utviklet en pakke med tilleggsmateriell til SPARE, alt på turkmensk.

SPARE i andre land

SPARE er også i virksomhet i Russland (GEF-prosjekt støttet av UD gjennom flere år), men den norske støtten for 2005 er det siste året (prosjektet er forlenget noe ut i 2006). Vi leter etter andre finansieringsmuligheter for å kunne fortsette SPARE i Russland, som først i løpet av 2005 har fått en virkelig god spredning ut til alle landets okrugs.

Hviterussland har vært aktive et par år, og vi fikk for 2005 støtte innenfor SPARE Russland. For 2006 har vi fått et eget tilsagn, og vår partner Fund for Realization of Ideas utvider med dette aktiviteten sin.

Polen har vært aktive i prosjektet på frivillig basis i flere år, med Lower Silesia som regionalt fokusområde. Med den nye norske finansieringsmekanismen vil vår lokale partner i samarbeid med Naturvernforbundet søke om midler til å løfte prosjektet opp på nasjonalt nivå.

Med støtte fra Miljøverndepartementet har SPARE vært drevet i Ukraina siden 2002. Det var siste år for støtte i 2005, men prosjektet går ut skoleåret 05/06. Vi ser etter andre finansieringsmuligheter som kan gjøre det mulig å drive SPARE videre.

Vi fikk i 2005 en ny partner for SPARE fra Makedonia (ProAktiva), som i 2006 vil oversette og tilpasse materiell, og starte undervisningsprogrammet i en albansk-makedonsk skole.

4.0 Foreløpig regnskap SPARE og solprosjekt 05

Tilskudd:		Kommentar
Utenriksdep SPARE	1.549.000	
Utenriksdep sol	338.100	50 000 usd
Innsamlet	25.000	
	- 291.264,87	Øremerket sol 06
Samlet inntekt	1.692.835,13	
Utgifter:		
Overført partnere	1.051.568,83	
Lønn inkl. overhead	528.000	
Andre utgifter	18.750,80	Prosjektmateriell
Reiser	95.516,50	
Sum brukt	1. 692.835,13	
Resultat	0	

Revidert regnskap følger når det er ferdig våren 06.